

Onze tweede Grote Cultuurprijs ging in 1991 naar de dirigent Philippe Herreweghe, oprichter van de koren Collegium Vocale in zijn geboortestad Gent in 1970 en La Chapelle Royale in Parijs zes jaar later. "Ik ben nog altijd verzot op Bach," zei hij onlangs in een interview, "Bach is zo sterk dat je er je hele leven mee bezig kunt zijn. In de barokmuziek is Bach zelfs nog de enige componist die mij als dirigent echt interesseert. (...) Maar ik zou niet fulltime met Bach kunnen bezig zijn, zoals een acteur – vermoed ik – ook niet alleen Shakespeare zou kunnen spelen. Alleen Bach uitvoeren zou zoiets zijn als alleen nog kreeft eten: verstikkend." Het was inderdaad vooral met de Bachvertolkingen van het Collegium Vocale en La Chapelle Royale dat Philippe Herreweghe, als één van de boegbeelden van de zg. authentieke uitvoeringspraktijk in de barokmuziek, een internationale bekendheid verwierf. Sedertdien is hij echter uitgegroeid tot een bijzonder veelzijdig en veelgevraagd dirigent, die met tal van koren en orkesten, tot en met de befaamde Wiener Philharmoniker toe, muziek vertolkt van componisten uit de meest uiteenlopende stijlperiodes, met naast Bach b.v. ook Beethoven, Mendelssohn, Bruckner, Schönberg of zelfs Kurt Weill. Zo is Philippe Herreweghe, behalve de leider van het Collegium Vocale, momenteel eveneens de vaste dirigent van het Orchestre des Champs Elysées én muziekdirecteur van het Koninklijk Filharmonisch Orkest van Vlaanderen.

Met Jan Hoet, de laureaat van de Grote Cultuurprijs 1993, stapten wij van de "klassieke" muziek over naar de hedendaagse beeldende kunst. Jan Hoet is sedert 1975 de directeur van het Gentse Museum van Hedendaagse Kunst, zoals dat tot voor kort heette; een ruime internationale bekendheid verwierf hij echter vooral met het tentoonstellingsproject "Chambres d'amis" in Gent in 1986 en zeker als "künstlerischer Leiter" van "Documenta 9" in Kassel in 1992. Bijna 25 jaar lang heeft hij gestreden voor een eigen huis voor de hedendaagse kunst in Gent, want zijn internationaal gewaardeerde collectie was al die tijd "voorlopig" ondergebracht in enkele zalen van het Museum voor Schone Kunsten. Onze Grote Cultuurprijs was dan ook gedeeltelijk bedoeld als een aanmoediging in een periode dat de plannen voor een nieuw museum weer eens op de helling stonden en dat Jan Hoet bovendien een verleidelijk aanbod uit Rotterdam kreeg om er directeur te worden van het befaamde Museum Boymans-van Beuningen. Jan Hoet is in Gent gebleven en op 7 mei vorig jaar kon hij dan eindelijk toch zijn eigen museum openen, dat meteen ook werd omgedoopt tot Stedelijk Museum voor Actuele Kunst of kortweg SMAK. Die opening ging gepaard met veel feestgedruis, tot en met overgierende straaljagers en zelfs een heuse boksmatch tussen Jan Hoet en de Amerikaanse kunstenaar Dennis Bellone. Ook Jan Hoet en zijn SMAK dragen overigens hun steentje bij aan de Keizer Karelherdenking in Gent, want vanaf zondag kan men hun project "Over the edges" gaan bekijken, dat als een verlengstuk kan worden beschouwd van "Chambres d'amis": 20 kunstenaars kiezen zelf een locatie aan één van de straathoeken van de Gentse binnenstad en krijgen er de volledige artistieke vrijheid.

De vierde laureaat van de Grote Cultuurprijs was in 1995 – om het met de woorden van het toenmalige reglement te zeggen – "een wetenschappelijke persoonlijkheid", namelijk aïdsspecialist dr. Peter Piot, sedert juli 1995 trouwens ook baron, en in een Vlaams weekblad enkele jaren geleden getypeerd als "arts en microbioloog van opleiding, sociaal bewogen wereldverbeteraar van inborst, en tegenwoordig dus supermanager en werelddiplomaat voor het goed van de mensheid". Peter Piot was aanvankelijk verbonden aan het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen en bekleedde vervolgens een aantal topfuncties bij de Wereldgezondheidsorganisatie in Genève in het kader van de wereldwijde bestrijding van aids. In 1994 tenslotte werd hij door VN-secretaris-generaal Boutros Boutros-Ghali benoemd tot directeur van het Joint United Nations Programme on Aids, een nieuw overkoepelend programma van de Verenigde Naties, dat de bestrijding van aids op wereldniveau moet coördineren. Aangezien zes organisaties, elk met hun eigen benadering, binnen dat programma moeten samenwerken, is het meteen ook een proefprogramma, waarmee wordt nagegaan of de Verenigde Naties anders en beter kunnen functioneren dan ze dat tot nog toe hebben gedaan.

In 1997 werd onze Grote Cultuurprijs dus voor de laatste keer toegekend; laureaat werd toen Ivo van Hove, algemeen directeur van en regisseur bij Het Zuidelijk Toneel in Eindhoven én directeur van het Holland Festival in Amsterdam. Toch is hij, net als alle voorgaande laureaten van de Grote Cultuurprijs, een Vlaming. Waar Philippe Herreweghe, de laureaat van de Grote Cultuurprijs 1991, vorig jaar nog in een interview beweerde dat, wat hem betreft, "concerten moeten opgevat worden als een zeer goed museum" – waar hij wel aan toevoegde dat de muziek vanzelfsprekend "moet blijven leven" –, lijkt Ivo van Hove een totaal tegenovergestelde artistieke visie toegedaan, als we tenminste mogen afgaan op zijn uitspraak dat theater niet de functie heeft "om een stijl of een gedachtegoed uit het verleden in stand te houden". Zijn eerste regies, bij de theatergroepen Akt en Akt/Vertikaal, waren dan ook nogal uitdagende en bevreedende experimenten. Geleidelijk aan echter, eerst bij De Tijd en later bij Het Zuidelijk Toneel, gingen zijn producties een groter publiek aanspreken. Dat men ook boven de Moerdijk het grootste vertrouwen in hem heeft, moge blijken uit het feit dat hij binnenkort Het Zuidelijk Toneel verlaat om bij Toneelgroep Amsterdam aan de slag te gaan. Hadden wij met Ivo van Hove al een Vlaams laureaat die voornamelijk bekroond werd voor zijn artistieke prestaties bij onze noor-

derburen, dan is Frits van Oostrom toch de eerste Nederlander die door ons provinciebestuur wordt gelauwerd. Misschien is dat wel een gevolg van het reglement van de Keizer Karelprijs, dat bepaalt dat twee van de vijf leden van de jury van die prijs Nederlanders moeten zijn. In dit geval waren dat José Boyens en Aad Nuis, naast de Vlamingen Barbara Wijckmans, Jozef Deleu en Johan Thielemans, die ik allen nogmaals van harte wil danken voor hun vlotte en deskundige medewerking.

Die jury kwam hier in ons provinciehuis samen op 23 november vorig jaar. In totaal werden 19 geldige kandidaten voor bekroning voorgesteld. In een eerste eliminatieronde werd dat aantal teruggebracht tot acht en in een tweede ronde tot nog slechts vier. Na uitvoerige bespreking stelde de jury tenslotte unaniem voor de Keizer Karelprijs toe te kennen aan Frits van Oostrom voor zijn grensverleggend wetenschappelijk werk en zijn boeiende publicaties, waarmee hij – ook in het buitenland – duidelijk heeft aangetoond dat het beeld van de literatuur in Vlaanderen en Nederland onvolledig is zonder de Middeleeuwen en waarmee hij tegelijk een periode in onze cultuurgeschiedenis in eer heeft hersteld.

Professor Van Oostrom,

Uw artikel "Gemengeld en gekoesterd. Middeleeuwen tussen literatuur en wetenschap" uit de bundel "Aanvaard dit werk" eindigt met de conclusie dat "wij in deze jaren een voornamelijk vreugdevolle fase in de driehoeksverhouding tussen wetenschap en literatuur en Middeleeuwen" beleven. Als dat zo is, dan hebt u binnen ons Nederlandse taalgebied beslist een hoofdrol als go-between in die driehoeksverhouding gespeeld en dus een groot aandeel gehad in het tot stand komen van die "vreugdevolle fase".

Het is voor ons dan ook een grote eer u, als aandenken aan uw bekroning met onze Keizer Karelprijs, de eremedaille van de provincie Oost-Vlaanderen te mogen overhandigen. Zoals u zult merken is op die medaille het grootzegel van Keizer Karel afgebeeld en dat leek ons bij deze prijs maar al te toepasselijk.

Na de overhandiging van de eremedaille aan prof. Van Oostrom en van een ruiker aan zijn echtgenote vertolkten Guy Penson en Mutsuko Miwa *Adagio ma non tanto* en *Allegro* uit *Brandenburgs concerto nr. 6* van Johann Sebastian Bach in een bewerking van Guy Penson. Vervolgens sprak prof. dr. Frits van Oostrom een dankwoord uit:

Mijnheer de Gouverneur-Voorzitter,

Geachte leden van de Bestendige Deputatie,

Leden van de jury, en in het bijzonder Jozef Deleu,

Waarde collega's en vrienden,

Dames en Heren,

Na alles wat er zo-even over mij is gezegd, voel ik mij impulsief geneigd te refereren aan een Middelnederlandse tekst uit een in Gent geschreven boek, het zg. Comburgse handschrift, waarin het op één na laatste gedicht getiteld is "Van hoveerden", en ons waarschuwt voor hovaardigheid als zijnde "tquaetste venijn" op aarde.

Maar na deze belijdenis van althans mijn voornemen om nederig te blijven, moet ik dan toch meteen mijn grote dankbaarheid uitspreken voor de grote eer die mij vandaag hier ten deel valt. Mijn dank daarvoor is werkelijk zeer groot en om maar weer met een toepasselijk stukje Middelnederlands te spreken, en nog wel uit hetzelfde zojuist genoemde handschrift:

"Al ware al 't laken perkament

Dat men maket nu te Ghent,

Ic ne ghescreeft niet dar an."

Dit citaat hebt u vermoedelijk herkend – het komt uit "Van den vos Reynaerde". En daarmee zijn wij meteen waar we

wezen willen – ik althans wel – en bij de reden waarom juist ik het als zo'n bijzondere eer beleef om vanuit deze provincie met de Keizer Karelprijs bekroond te worden. Per slot is Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, en in het bijzonder Gent, zo ongeveer de bakermat der Middelnederlandse letterkunde. De ongeëvenaarde "Reinaert" moet in deze contreien geschreven zijn, en het machtige Comburgse handschrift, waaruit ik zojuist citeerde, en nog zoveel andere prachtige Middelnederlandse boeken en literaire teksten, en ook nog eens het vroegste ambtelijke Middelnederlands: zijnde de statuten van het 13e-eeuwse leprozenhuis alhier. En bovendien is Gent, de stad van Jan Frans Willems en van het eerste Vlaams-Nederlandse Taal- en Letterkundig Congres, de plaats waar de medioneerlandistiek, mijn vak, begonnen is.

Om dus als Hollander en Leidenaar juist vanuit deze streek te worden gelauwerd om wat ik rond de Middelnederlandse letterkunde heb gedaan, het voelt een beetje alsof je vanuit Wenen wordt geëerd als walskoning, of vanuit Zwitserland als klokkenmaker. Ik ben dus heel blij dat jury en provinciebestuur zich klaarblijkelijk niet hebben herkend in de overtuiging van één van de vroege Vlaamse voorgangers van mijn vak, volgens wie het simpelweg ondenkbaar was dat ooit een Hollander de Vlaamse Middeleeuwen zou begrijpen, of een Vlaming iets van Hollands Gouden Eeuw. En toen ik in een niet al te lang geleden verschenen publicatie van een Zuid-Nederlandse vakgenoot een bepaalde Middelnederlandse tekst die hem maar matig kon bekoren, gekenschetst las als "noordelijk en onbezielt" – zoals één van mijn jonge collega's zei: nog net niet "noordelijk en dus onbezielt" –, toen besepte ik dat iets van dat gevoel nog altijd op kan kruipen.

Wel meteen reden temeer om nu de gelegenheid aan te grijpen publiekelijk juist mijn Vlaamse collega's – van wie er velen hier tot mijn vreugde aanwezig zijn – heel uitdrukkelijk te danken voor alle collegialiteit en vriendschap, en voor hun gulle gastvrijheid in dit land en in dit vak, die ik nu al twintig jaar mag ondervinden. Het zou ze helemaal niet kwalijk te nemen zijn als ze iets meer protectionisme zouden tentoonspreiden in de geest van de zojuist genoemden. Want ik moet bekennen dat ik mijzelf ook wel eens een overexpansieve Hollandse toerist gevoel in het domein der Middelnederlandse letteren. Bijvoorbeeld als ik hier zo'n stukje Middelnederlands declameer, met mijn zogenaamd Algemeen Beschaafd Nederlandse tongval. Het maximaal haalbare voor iemand zoals ik om Middelnederlands te laten horen is dat het "mooi" klinkt; alleen een Vlaming kan het waarlijk "scoon" vertolken – en dat is zoals u weet het ware Middelnederlandse woord. En ook nu ik dit hele academiejaar, als buitenkerkelijke van boven de rivieren, college geef over de grandioze Middelnederlandse mystiek van Beatrijs van Nazareth en Hadewijch en Ruusbroec, heb ik wel eens het gevoel dat ik een dwaas ben die binnenstormt waar zelfs engelen de pas inhouden.

Toch doe ik het met een intense fascinatie, en in laatste instantie ook met volle overtuiging – omdat ik denk dat, als we het dan gaan hebben over de echte hindernissen voor het goed verstaan van Middelnederlandse letterkunde, die kleine verschillen in ruimtelijke afstand tussen Noord en Zuid volkomen in het niet vallen vergeleken bij een veel grotere handicap die voor ons allen, Leidenaars of Gentenaren, geldt: dat wij de afstand in de tijd niet kunnen overbruggen. Die kloof van zeven eeuwen zet ons op onoverbrugbare achterstand voor het begrip van Middelnederlandse teksten – waarbij ik graag nog maar eens herinner aan het ware woord van W.P. Gerritsen, dat het voor hedendaagse Nederlandstaligen veel beter doenlijk is om volmaakt Engels, Duits of zelfs Spaans of Zweeds te leren verstaan dan Middelnederlands.

Maar ondanks al die afstand in de tijd en in de taal is het toch mogelijk om met die Middelnederlandse letterkunde direct contact te hebben.

"Het was in eenen tsinxendaghe
Dat beede bos ende haghe
Met groenen loveren waren bevaen.
Nobel die coninc hadde gedaen
Sijn hof crayieren over al;
Dat hi waende, hadde hijs gheval,
Houden ten wel groten love.
Doe waren comen daer te hove
Alle dieren, groot ende clene,
Sonder vos Reynaert alleene."

Als men zo'n stukje "Reinaert" declameert, voelt men nog steeds de warmte van affectie door de zaal gaan. Het is geen toeval dat ik nu alweer de "Reinaert" kies, want mijn eigen eerste contacten met de Middelnederlandse letterkunde zijn precies hiermee verbonden. Op het Leidse gymnasium las onze charismatische leraar Nederlands de "Reinaert" op indrukwekkende wijze voor, en

ik denk zeker dat daar toen iets van een kiem gelegd is voor mijn latere fascinatie.

Maar erkend moet worden dat veel Middelnederlandse teksten zichzelf minder makkelijk geven dan de "Reinaert", en meer explicatie nodig hebben voordat men het gevoel heeft dat ze spreken. Mijn fascinatie voor dit vakgebied heeft minstens zoveel daarmee, met dit metaniveau, te maken: dat het door gedreven onderzoek steeds weer mogelijk blijkt om dieper door te dringen in het begrip voor teksten die op het eerste oog bovenal vreemd, of onbegrijpelijk, of zelfs saai of kleurloos lijken of onbeduidend.

Ik denk eigenlijk dat "het geheim" van de huidige bloei van de medioneerlandistiek, en zeker de weerklank van mijn eigen werk, berust in al dat onderzoek, dat juist in deze jaren zo intens en door zoveel getalenteerden en gedrevenen wordt verricht. Om het nog wat meer rechtstreeks te zeggen: een boek als "Maerlants wereld" is dus niet de verklaring van die bloei; die bloei verklaart juist "Maerlants wereld". Het is een boek dat nooit op die wijze geschreven had kunnen worden zonder al dat diepteonderzoek, van mijzelf maar evenzeer van anderen, waarvan de resultaten nooit de buitenwacht bereiken, en ook niet hoeven te bereiken, omdat ze enkel voer voor specialisten zijn – maar ook noodzakelijke voorwaarde voor tot de verbeelding sprekende verbreiding naar een groot publiek. Wat dat betreft is het haast jammer dat 80% van de verkochte editie van "Maerlants wereld" de uitga-ve zonder de aantekeningen betreft, want ik weet beter dan wie ook dat men daarmee in feite alleen maar een zwevend plafond ziet, waarvan de draagmuren gefundeerd staan in die honderd bladzijden dichtbedrukte aantekeningen van de "grote" editie, vol verwijzingen naar vakgenoten: neerlandici, historici, kunsthistorici, onder wie heel veel jonge onderzoekers. Vooral de bijdrage van laatstgenoemden heeft aan dit vak massa en momentum geschonken, en het grote stappen voorwaarts helpen zetten, waarvan het grote publiek, en dus de cultuur in brede zin, meer profiteert dan men direct beseft. Het is mijn vaste overtuiging dat een wetenschap zich alleen maar succesvol laat vulgariseren als zo'n vak er in de eerste plaats als wetenschap goed voorstaat, en als de tolken van die vakken kunnen putten uit een stimulerend arsenaal aan nieuwe wetenschappelijke vondsten en inzichten.

Vervolgens stemt het dan natuurlijk ongelooflijk dankbaar dat ik een vak beoefen waarvoor de publieke belangstelling potentieel zo groot is. In mijn jongere jaren had ik er nog wel eens last van dat in wetenschapsbijlagen nooit over de alfa's werd gesproken, en dat bevindingen vanuit die hoek steevast in cultuurbijlages werden aangesneden, als gold het hier geen wetenschap maar een soort letterkundige essayistiek. Inmiddels ben ik ruim over die frustratie heen gegroeid, en denk ik dat die andere behandeling en inkadering niet alleen een zekere rechtvaardiging heeft, maar voor die vakken zelfs evidente voordelen.

Want de publieke aandacht is er niet minder om, integendeel, en ook het respect in brede kring niet, als ons soort vakken zich niet profileren als ondoordringbare esoterie waarvoor men tien diploma's en een witte jas moet hebben, maar toegankelijk zijn, en zich aldus laten genieten, ook voor goedwillende leken. Aldus bezien ben ik evenmin onder de indruk van het geregelde getwijfel ten aanzien van het vermeende geringere maatschappelijk nut van geesteswetenschappen in verhouding tot de positieve wetenschappen. Misschien is zelfs het tegendeel wel waar: in elk geval zijn deze voor maatschappelijke uitstraling bepaald niet minder kansrijk. In dit opzicht zou de weerklank van de medioneerlandistiek een aansporing kunnen zijn voor de geesteswetenschappen: als zij zich bevrijden van de voor een deel door henzelf gesmede ketenen, hebben zij een wereld te winnen.

Het juryrapport prijst mij daarbij ook voor de aandacht die ik voor de Middelnederlandse letterkunde in een internationale wereld heb gewekt. Zelf heb ik juist het idee dat ik daar nog veel te weinig aan heb gedaan. Dat is vooral een kwestie van tijd geweest; want hiertoe is het niet genoeg bestaande Nederlandstalige publicaties te vertalen, maar zal speciale missie moeten worden bedreven. Wel zou die dankbaar genoeg kunnen zijn, zoals mij vorig jaar gebleken is, toen ik de Erasmus Lectures mocht verzorgen aan Harvard University. (Behalve vleierend, ook een lesje in nederigheid: als men in hetzelfde semester spreekt als Chomsky, Nussbaum, Henry Louis Gates jr. en Stephen Jay Gould, weet men weer even waar men mondiaal qua stardom staat.) De collega's-mediëvisten hoorden daar vaak voor het eerst van het bestaan en de betekenis van – om maar iets te noemen – drie Middelnederlandse vertalingen van de "Proza-Lancelot", "Karel ende Elegast", Jacob van Maerlant als Europese pionier, Ruusbroec, de abele spelen, en het Gruuthuse-handschrift met zijn wonderschone Egidiuslied. Ze toonden zich veelal verbluft door zoveel rijkdom – een man als de anglist Derek Pearsall (auteur van o.a. de toonaangevende literatuurgeschiedenis van het Middelen-gel, en van een meesterlijke biografie van Chaucer) werd diep verrast door een tekst als "Tpriel van Troyen" van Segher Diengotgaf.

Op dit terrein is voor de Nederlandse letterkunde van de Middeleeuwen nog bijzonder veel te doen. Dat heeft niets te maken met twijfelachtig chauvinisme; het is hooguit een kwestie van onze rijkdom niet willen verheimelijken, of ons licht onder de korenmaat willen steken. En laten we niet onderschatten hoezeer het buitenland ons deze export in dank zal afnemen.

Zo is de rode draad in dit dankwoord, en misschien zelfs wel binnen mijn werk, het overschrijden van onproductieve grenzen, en het doorkruisen van scheidslijnen die mijns inziens wel verschillen kunnen aangeven, maar zeker geen tegenstellingen, en al helemaal geen onverzoenlijke. Ik noem in de volgorde van opkomst in dit dankwoord: de schijntegenstelling tussen Nederland en

Vlaanderen, die tussen wetenschap en popularisering, die tussen geesteswetenschappen en natuurwetenschap, die tussen het Nederlandstalige en het wereldwijde cultuurgebied – en misschien wel als de meest bedrieglijke schijntegenstelling: die tussen oud en nieuw.

Het is voor onze tijd nog zeer wel mogelijk zich te verstaan met dat zeer verre verleden, op een wijze die zowel dat verleden recht doet als de moderne tijd interesseert. Het enige dat daarvoor is vereist is dat men zich veel moeite geeft naar inhoud en vorm, en zich bewust is van het permanente samenspel van toen en nu waarin men is verwickeld. Aan het begin duidde ik dit komen uit het nu als overwegend nadeel aan; het is het eeuwige te laat dat elke historische waarneming moet hinderen. Maar toch hoeft die afstand niet alleen negatief uit te werken, of althans: het is mijn overtuiging dat de moderniteit de Middeleeuwen soms wel degelijk kan verrijken. Ik hoop zoiets te realiseren in de literatuurgeschiedenis waaraan ik in deze jaren werk, en waarvan ik hoop dat het mijn mooiste boek gaat worden.

Het is daarbij mijn droom om voor dat boek een eigentijdse vorm te vinden, en de verschijning ervan vergezeld te laten gaan van de lancering van een sprankelende website. Daarop zal een massa aan feitelijke info kunnen worden aangehouden (en: bijgehouden!) voor wie een nadere weg wil zoeken in de immense primaire en secundaire literatuur die aan zo'n literatuurgeschiedenis ten grondslag ligt, en ten dienste waarvan langzamerhand geen enkel denkbaar boek voldoende voetnoten beschikbaar heeft. Ook zal er op de site sublieme gelegenheid zijn om het verhaal van de Middelnederlandse letterkunde reliëf te geven met beeldmateriaal, in kleur nog wel, en zelfs geluid, zoals van "Reinaert" (in Hollands en Vlaams) en het Egidiuslied als lied. En wie weet zelfs een quiz waarin men zijn eigen kennis kan testen, een communicatiekanaal met de auteur, en voor mijn zonen en hun leeftijdsgenootjes een spelletje – per slot danken Pacman, Pokémon en Tomb Raider hun universele aantrekkingskracht aan de magische en mythische structuren waaraan ook de "Brandaen" en de "Roman van Walewein" schatplichtig zijn. Natuurlijk wordt de site gecombineerd met reistips, en een link naar het Gravensteen. Het zou de wereld van de Middelnederlandse literatuur op nooit vertoonde wijze tot leven kunnen helpen brengen.

Aldus gezien sta ik voor mijn eigen gevoel met mijn werk nog maar aan het begin – en daarom ben ik maar zo vrij om deze oeuvreprijs, ook met een half oog op mijn leeftijd, maar meer nog met het oog op wat ik allemaal nog hoop te kunnen doen, niet in de laatste plaats te interpreteren als aanmoedigingsprijs. Ik dank u.

De huldiging werd besloten met een receptie.